

The Approach of the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia and Rwanda to the Principle of Legal Security

Vahid Salehi

Ph.D. Student, Public Law, Department of Law, The Islamic Azad University of the United Arab Emirates, Dubai Branch, Dubai, Emirates

Seyed Mohammad Hashemi

Professor, Department of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Seyed Ghasem Zamani*

Professor, Public International Law, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran

1. Introduction

The present article deals with the study and review of the theoretical foundations and practical practice of the International Criminal Tribunal for former Yugoslavia and Rwanda courts in dealing with the concept of legal security. Since security, as a situation that brings forth mental and intellectual peace of a person, has legal effects on social relations, it has been attended to by the legal, legislative, and judicial systems of the countries since a long time ago, and the mechanisms for its establishment have been set out to guarantee the fundamental

* Corresponding Author: zamani@atu.ac.ir

How to Cite: Salehi, V, Hashemi, M, Zamani, Gh, "The Approach of the International Criminal Tribunal for Former Yugoslavia and Rwanda to the Principle of Legal Security", *The Quarterly Journal of Public Law Research*, 25(81), (2024), 7-46. Doi: [10.22054/QJPL.2021.59834.2599](https://doi.org/10.22054/QJPL.2021.59834.2599).

rights of people. The destruction of domestic governmental and non-governmental organizations, especially the judicial system in the two mentioned territories (the former Yugoslavia and Rwanda), highlights the domestic inability of these countries to establish transitional justice and national reconciliation between the militant groups and the survivors and victims of international crimes. These courts were created as a part of the global strategy to end violence and prevent its reoccurrence, establish justice in the mentioned territories, and establish international peace and security. therefore, by anticipating the most important aspects of the protection and guarantee of the fundamental rights and freedoms of individuals (including the accused, suspects, convicts, victims, and witnesses), the goal of legal security has been made possible to reach.

The main question of the article is, what impact have the mentioned courts had on the establishment of the principle of legal security in the international arena and the relevant countries?

2. Literature Review

Although many books, treatises, dissertations, and articles have been authored on each of the topics of this research on both the domestic and international stage, the research method of this essay that considers the function of these two international criminal courts in the creation of this principle is unprecedented. Therefore, the following article is new research. finding a solid and meaningful link between the objective criteria of the principle of legal security and the decisions and opinions of the courts in their judicial proceedings is the main innovation of the present research. The purpose of this research is to

show the practical approach of the mentioned international criminal courts towards legal security.

3. Methodology

this research is both an "applied research" and a "fundamental" one in terms of its purpose, results, and use. The research method is "descriptive and analytical" in terms of the nature of the subject and the method of analysis. The data collection has been through library research, i.e., reference to academic and personal libraries, legal research centers, and accessing books, articles, theses, magazines, academic theses, and websites.

Accordingly, We Will Discuss the Following

1. The Concept of Security in the Domestic and International Arena

In general, security is a situation where a kind of reasonable and proportionate link is between the demands and the possessions of the actors in a political and legal community which ultimately leads to the satisfaction of those actors. The concept of legal security has entered the international arena from the domestic laws of the countries, and various forms of human security have been met with the approval of the most important international documents (such as the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenants on Civil and Political Rights and Economic, Social and Cultural Rights).

2. Sub-principles Resulting from the Legal Security

Although in terms of the diversity of the legal, political, economic, social ,and cultural concepts and trends, it is not possible to present a

fixed ratio and connection between the protection of citizenship rights and legal security, in general, there are legal regulations and legal criteria in the legal system of countries which are not only secondary to the principle of legal security but are also its constituent elements, and in terms of importance in the legal literature, they are interpreted as "principles". What is meant by the sub-principles arising from the principle of legal security is these rules and criteria which can be categorized into the two forms of principles that guarantee the quality of laws (such as the principles of transparency and ease of access to laws) and the principles that guarantee the legal status of individuals (the principles of predictability of laws and the presumption of innocence). The first group is the principles that protect the rights of citizens, And the second group protects the legal security of the citizens against the government's power and are actually the supporters of fundamental individual freedoms. The stronger the mechanisms of safeguarding individuals' fundamental rights, the stronger and more stable their security against the government is.

3. The practice of the International Criminal Courts of the Former Yugoslavia and Rwanda in facing the said principles is:

1-3. The principles that guarantee the quality of the laws

These are the principles that contain the components of the laws in expressing the rights and duties of persons. The significant feature of these principles is that not only must laws be clear and understandable to individuals, courts, and states, but they also must be easily accessible. Transparency of the laws and ease of access to them are among the most important principles that guarantee the quality of

laws. Not only the compliance of the laws, regulations, statutes, and procedures of the two Criminal Courts to the international standards and human rights has added to the richness of their quality, but also the practical practice of the said courts in removing the ambiguity and clarifying the laws and also facilitating access of users and actors to the rules and regulations has established and increased legal security.

2-3. The Principles that Support the Legal Status of People

These principles are related to the stage of applying laws and regulations. The main function of the aforementioned principles is to maintain the status created for individuals by the legal norms. The principle of predictability of laws is one of the most important of these principles, which are set out in the statutes, rules of procedure, and evidence of specific criminal courts and have manifested in the practice of those courts.

4. Conclusion

In hearing and deciding important cases such as; Tadić, Ekaiso, Hasanović, Blaskić, Simić, Selbići and Delalić, Erdemović, Kernojlač, Milosevic and Berdjanin, The mentioned International Criminal Tribunals have set the ground for the establishment and promotion of legal security at both the domestic level of these countries and in the international arena by clarifying and removing the ambiguity from the laws and regulations, promoting the principle of ease of access = to laws, employing the presumption of innocence principle, observing the international human rights and resorting to customary international norms regarding the extension of laws to former criminal behaviors, and by compliance with the principle of predictability of laws (despite the legal and judicial challenges in this

field), while preventing the impunity of the perpetrators of international crimes under their jurisdiction.

Keywords: Legal Security, International Criminal Tribunals, Former Yugoslavia, Rwanda, Innocence, Ease of Access to Laws.

رویکرد دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا به اصل امنیت حقوقی

دانشجوی دکتری، حقوق عمومی، گروه حقوق دانشگاه آزاد اسلامی واحد امارات متحده عربی، دبی، امارات

وچید صالحی

استاد گروه حقوق دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

سید محمد هاشمی

استاد گروه حقوق بین‌الملل عمومی دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

سید قاسم زمانی*

چکیده

اصل امنیت حقوقی یکی از اصول مهم حقوق عمومی و از معیارهای حاکمیت قانون است. این اصل که از حقوق داخلی وارد حقوق بین‌الملل گردیده، در بردارنده طیفی از تضامین و حمایت‌ها در ارتباط با حقوق و آزادی‌های بنیادین بشری است. با توجه به بروز مخاصمات مسلحانه داخلی و بین‌المللی در دهه ۱۹۹۰ در دو سرزمین یوگسلاوی سابق و رواندا، شورای امنیت سازمان ملل متحد به منظور پایان دادن به خشونت و استقرار صلح، امنیت و برقراری عدالت در سرزمین‌های مذکور و نیز عرصه بین‌المللی، دادگاه‌های کیفری بین‌المللی اختصاصی را تاسیس کرد. اهم چهره آئینی و حمایتی امنیت حقوقی در اساسنامه‌ها و قواعد و مقررات مربوط به محاکم یاد شده به اشکال اصول تضمین‌کننده کیفیت قوانین (شفافیت و سهولت دسترسی به قوانین) و اصول حامی حقوق فردی (برائت و پیش‌بینی‌پذیر بودن قوانین) کاملاً مشهود است. چگونگی ایفای نقش این محاکم ویژه در استقرار امنیت حقوقی، مساله اساسی این پژوهش است. بررسی اصل امنیت حقوقی و معیارهای آن و تحلیل تصمیمات و آرای دادگاه‌های یاد شده در بکارگیری اصول فرعی منتج از امنیت حقوقی، حکایت از نقش برجسته این نهادهای قضایی بین‌المللی در تقویت، توسعه و استقرار اصل امنیت حقوقی دارد.

واژگان کلیدی: امنیت حقوقی، دادگاه‌های کیفری بین‌المللی، شفافیت، برائت، سهولت دسترسی به قوانین.

مقدمه

قانون بعنوان ابزار تنظیم کننده روابط انسانی صرف نظر از منشاء و خاستگاه آن، برای تحقق امنیت، امری ضروری است. امنیت حقوقی^۱، وضعیت قانونی است که به موجب آن، حقها و آزادی‌های بنیادین افراد تضمین و مورد حمایت قرار می‌گیرد. امنیت حقوقی، سازکار و پیش شرط دادرسی منصفانه است که اشکال آن را به وضوح می‌توان در قوانین موضوعه (اعم از داخلی و بین‌المللی) یافت. عدم امنیت از موجبات چیرگی بحران و بی‌نظمی بر اجتماعات انسانی است. تاریخ اجتماعات بشری مشحون از وقایع و اتفاقات فجیعی است که به منظور پایان دادن و پیشگیری از آنها، برقراری امنیت و حفظ آن امری مهم جلوه می‌نماید. از جمله این وقایع وحشیانه، مخاصمات مسلحانه داخلی و بین‌المللی در دهه ۱۹۹۰ در دو سرزمین یوگسلاوی سابق^۲ و رواندا^۳ بود که موجبات تاسیس دو دادگاه

1. Legal Security.

۲. دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق (ICTY) yugoslavia بدنبال جنایات هولناکی که در دهه ۱۹۹۰ در منطقه بالکان و کشور یوگسلاوی سابق بوقوع

پیوست، موضوع ایجاد یک دادگاه بین‌المللی برای رسیدگی به نقض حقوق بین‌المللی بشردوستانه (حقوق بنیادین بشر) و ... شورای امنیت را بر آن داشت تا با اختیارات حاصله منشور سازمان ملل متحد (بویژه ماده ۳۹ منشور ملل متحد مبنی بر اینکه وضعیت در یوگسلاوی سابق تهدید علیه صلح و امنیت بین‌المللی است، به موجب قطعنامه شماره ۸۲۷، ۲۵ می ۱۹۹۳) با تصویب اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق، تأسیس آنرا رقم بزند. در این خصوص بنگرید:

- Kai Ambos, *Treatise on International Criminal Law: Foundations and General Part*, Vol. 1 (UK: Oxford University Press, 2013) P.13.

- M.C. Bassiouni, *The Statute of the International Criminal Court and Related Instruments, Legislative History* (New York: Transnational Publishers, 1993-2000).

- M. C. Bassiouni, "The Time Has Come for an International Criminal Court", *NICLR*, 1, (2001), 143-194 at 51.

-D Archibugi. A, Pease, *Crime & Global Justice* (UK: Polity Press, 2018) PP. 98-113 & 182-188.

۳. با توجه به قتل عام به وقوع پیوسته (نسل‌کشی) در دهه ۱۹۹۰ در رواندا، شورا در ۸ نوامبر ۱۹۹۴ با صدور قطعنامه ۹۹۵ وضعیت موجود در این کشور را تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی اعلام نموده و اقدام به تأسیس دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا (ICTY) International Criminal Tribunal for Rwanda نمود. در این خصوص بنگرید:

- Roman Boed, "The United Nations International Criminal Tribunal for Rwanda: Its Establishment, Work and Impact on International Perspectives", *Central European Review Criminal Justice of International Affairs*, 17, (2000/2001), 59-67 at 8.

کیفری بین‌المللی اختصاصی را برای تعقیب، محاکمه و مجازات مرتکبین جرائم بین‌المللی در این دو قلمرو، توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد فراهم آورد.

ویرانی سازمان‌های دولتی و غیردولتی داخلی بویژه دستگاه قضایی در دو سرزمین یاد شده، ناتوانی داخلی این کشورها را در برقراری عدالت انتقالی و آشتی ملی بین گروه‌های متخاصم و بازماندگان قربانیان جرائم بین‌المللی برجسته می‌نمود. با توجه به اینکه این محاکم بعنوان قسمتی از استراتژی جهانی به منظور خاتمه خشونت و پیشگیری از وقوع آن و برقراری عدالت در سرزمین‌های یاد شده و نیز استقرار صلح و امنیت بین‌المللی بوجود آمدند لذا با پیش‌بینی اهم جوانب حمایتی و ضمانتی نسبت به حقوق و آزادی‌های بنیادین افراد (اعم از مظنونین، متهمین، محکومین، بزه‌دیدگان و شهود) به اشکال حقوقی مختلف از جمله اصول ضامن کیفیت قوانین (شفافیت و سهولت دسترسی به قوانین) و اصول حامی حقوق فردی (برائت و پیش‌بینی پذیر بودن قوانین) در اساسنامه‌ها و آیین رسیدگی و ادله اثبات مربوطه (به تاسی از قواعد و مقررات و اسناد بین‌المللی حقوق بشری) موجبات تأمین اصل امنیت حقوقی در رسیدگی‌های نهادهای مذکور در قالب تصمیمات و آرای قضایی فراهم آمده است. اصل مذکور، معیار کلی اخلاقی و حقوقی در دادرسی‌های عادلانه محسوب می‌شود. هرچند در خصوص هر یک از عناوین و مباحث موضوع این تحقیق، کتاب، رساله، پایان‌نامه و مقاله‌های متعددی اعم از داخلی و بین‌المللی به رشته تالیف درآمده است اما ادبیات پژوهشی به این سبک که مویذ چگونگی عملکرد این دو محکمه کیفری بین‌المللی در کاربرست معیارهای اصل امنیت حقوقی باشد، به چشم نمی‌خورد. بنابراین این مقاله، پژوهشی جدید است. ایجاد پیوندی وثیق و معنا دار میان نموده‌های عینی و ملموس اهم معیارهای اصل امنیت حقوقی و تصمیمات و آرای محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا در روند رسیدگی‌های قضایی، نوآوری پژوهش محسوب می‌شود.

هدف این پژوهش، نمایاندن رویکرد عملی محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا نسبت به امنیت حقوقی، به شیوه توصیفی - تحلیلی است. پرسش اصلی مقاله این است که دادگاه‌های مذکور چه تاثیری در استقرار اصل امنیت حقوقی در عرصه بین‌المللی و کشورهای مربوطه داشته‌اند و چگونه در این خصوص ایفای نقش نموده‌اند؟ فرضیه

پژوهش این است که دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواند با تعقیب، محاکمه و مجازات خاطیان و مرتکبین جنایات بین‌المللی که در واقع ناقضین قواعد داخلی و بین‌المللی در کشورهای ذیربط بوده‌اند، نه تنها از بی‌کیفرمانی شمار قابل توجهی از مرتکبین جرائم بین‌المللی جلوگیری کرده‌اند بلکه از رهگذر صدور آرای اقلی خویشتن، با بکارگیری اصول تضمین‌کننده کیفیت قوانین و معیارهای حمایت‌کننده حقوق افراد، نقش بسزایی در تقویت و استقرار اصل امنیت حقوقی داشته‌اند. بدین منظور این پژوهش در سه قسمت نگارش شده است. در قسمت اول به تبیین مفاهیم و ابعاد امنیت از حیث لغوی، حقوقی، ملی و بین‌المللی و نیز مبانی فکری و تاریخیچه اجمالی آن و معرفی اصول حقوقی منتج از آن پرداخته می‌شود. قسمت دوم، به مطالعه اصول شفافیت و دسترسی به قوانین و مقررات، بعنوان اصول فرعی تضمین‌کننده حقوق افراد در رویه محاکم بین‌المللی یاد شده اختصاص دارد و در قسمت پایانی پژوهش رویه عملی محاکم اختصاصی مذکور نسبت به اصول فرعی حمایت‌کننده از حقوق افراد (اصول پیش‌بینی‌پذیر بودن قوانین و برائت) در استقرار اصل امنیت حقوقی بررسی و در انتها نتیجه‌گیری بر مبنای فرضیه مطروحه حاصل می‌گردد.

۱. اصل امنیت حقوقی

۱-۱. مفهوم امنیت

"امنیت" در لغتنامه دهخدا و فرهنگ عمید به معنی در امان بودن، بی‌خوفی و امن، ایمن شدن، راحت و آسوده و بی‌بیم گردانیدن آمده است. در چند دهه اخیر تلاش‌های بسیاری در راستای تعریف "امنیت" و نیز نمایاندن مفهومی فراگیر از آن بعمل آمده است. عده‌ای از اندیشمندان، "امنیت" را حالت اطمینان خاطری که به موجب آن افراد از تعرض به جان، مال، حیثیت، شغل، مسکن، اقامتگاه و خلوت خود مطمئن و آسوده می‌گرداند، تعریف و آن را بعنوان یکی از مباحث اساسی و مسائل حقوق بشری در کنار آزادی‌های بنیادین فردی و جمعی معرفی کرده‌اند.^۱ برخی دیگر، این مفهوم را در ذیل دسته‌بندی موضوعاتی

۱. سید محمد هاشمی، حقوق بشر و آزادی‌های اساسی (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۴) صص ۳۶ و ۳۶۶.

همچون "آزادی رفتار فردی" در جوار آزادی و مصونیت مسکن، حق حیات، حق بر آزادی رفت و آمد و عدم هرگونه تعرض نسبت به مکاتبات بکار برده‌اند.^۱ امنیت در عام‌ترین معنای خود، همان رهایی از خطر است و از لحاظ درونی می‌توان از این مقوله به خلاصی از ترس تعبیر نمود. بطور کلی امنیت مستلزم حمایت از موضوع و نیز تقلیل آسیب‌های ناشی از آن با حذف مخاطراتی است که در این راه وجود دارد.^۲ در تعریف دیگری از امنیت گفته شده: اطمینان خاطر است که به موجب آن افراد از تعرض به جان، مال، حیثیت، شغل، مسکن، اقامتگاه و خلوت خود مطمئن و آسوده هستند.^۳ امنیت انسانی در پی آن است که با قراردادن فرد انسانی در مرکز دغدغه امنیتی، در نحوه تامین امنیت تغییراتی ایجاد نماید.^۴ بطور کلی می‌توان گفت امنیت، وضعیتی است مطلوب که طی آن با کمترین چالش و ناامنی روانی روبرو هستیم.

۱-۲. مفهوم اصل امنیت حقوقی

اصل امنیت حقوقی از اصول حقوق عمومی است. این اصل از ضروریات و پیامدهای حاکمیت قانون است^۵ که در همه نظام‌های حقوقی مورد توجه و استناد قرار می‌گیرد. ریشه این اصل به ویژگی‌های نظام حقوقی که جزء لاینفک آن نظام است باز می‌گردد.^۶ مقتضای اصل مذکور آن است که در یک سیستم حقوقی، تصمیمات و اقدامات دولتی قابل پیش‌بینی و قابل اتکا باشد به گونه‌ای که مردم بتوانند با اطمینان خاطر و با اعتماد به آنها امور زندگی خود را برنامه‌ریزی کنند و بدین ترتیب یک تعامل مبتنی بر اعتماد میان

۱. ابوالفضل قاضی، *بایسته‌های حقوق اساسی* (تهران: نشر میزان، ۱۳۷۳)، صص ۱۵۶-۱۶۰.

2. DA. Baldwin, "The Concept of Security", Published by Cambridge University, RIS Journal, No. 23, (1997), at 21.

۳. ناصر کاتوزیان، *مبانی حقوق عمومی*، چاپ دوم (تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۳)، ص ۱۷۴.

۴. باربارا فن تیگرشتروم، *امنیت انسانی و حقوق بین‌الملل*، ترجمه اردشیر امیر ارجمند و حمید قنبری، چاپ دوم (تهران:

انتشارات مجد، ۱۳۸۹) ص ۱۰.

5. Aurelien Portuese, Orla Gough, Joseph Tanega, "The Principle of Legal Certainty as a Principle of Economic Efficiency", The European Journal of Law and Economics, (2014), available at: [https:// dx. doi. org/ 10. 1007/ s10657-014-9435-2](https://dx.doi.org/10.1007/s10657-014-9435-2).

۶. محمد رضا ویژه، «امنیت حقوقی به مثابه شرط تحقق امنیت قضائی»، فصلنامه راهبرد، سال بیستم، شماره ۵۸، (۱۳۹۰)،

شهروندان و نهادهای عمومی برقرار شود. بر این اساس می‌توان گفت پیش‌بینی‌پذیر بودن تصمیمات دولتی، هدف و رکن استوار اصل امنیت حقوقی است.^۱

۳-۱. مفهوم اصل امنیت حقوقی در حقوق داخلی

اصل امنیت حقوقی در نظام حقوق داخلی کشورها در برگیرنده مجموعه قواعد و معیارهایی است^۲ که ضامن کیفیت قوانین و ثبات وضعیت حقوقی شهروندان است. به طوری که این اصل در نظام‌های ملی، مبین توانایی مردم در پیش‌بینی و همچنین غلبه بر واقعیات است. در این معنا امنیت با شکل خارجی قاعده حقوقی یعنی فن و روش حقوقی تضمین امنیت تحقق می‌یابد آن هم به صورتی که هرکس بتواند نتایج را پیش‌بینی و بر آنها تکیه کند.^۳ مفهوم امنیت حقوقی سرشتی دوگانه دارد بطوریکه بصورت همزمان، منبع حقوق عینی^۴ و حقوق شخصی^۵ است. لکن باید توجه داشت که در تحلیل حقوقی قواعد مربوط به اصل امنیت حقوقی، باید آن را در مفهوم عینی بکار برد زیرا در این صورت است که آموزه‌های حقوقی و نیز رویه‌های قضایی تقویت می‌گردند.^۶ امنیت حقوقی در حقوق داخلی کشورها بعنوان نخستین ارزش اجتماعی و اصل متعارف تمدن مطرح است.

۴-۱. مبانی فکری و تاریخچه اجمالی اصل امنیت حقوقی

اصل امنیت حقوقی بعنوان یکی از مبانی تحول دولت حقوقی (حاکمیت قانون) مطرح می‌گردد. ریشه‌های این اصل را می‌توان در حقوق رومی پیدا کرد. در این حقوق، دو معیار

۱. فرامرز عطریان، «اصل امنیت حقوقی و مداخله دولت در عرصه اقتصاد»، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۴۷، شماره ۲، (۱۳۹۶)، ص ۲۸۳.

۲. از این قواعد و معیارها (شفافیت، سهولت دسترسی به قوانین، انسجام، پیش‌بینی‌پذیر بودن قوانین، منع محاکمه دوباره برای جرم واحد، قانونی بودن جرم و مجازات و برائت...) که در ادبیات حقوقی در قامت "اصل" بکار می‌روند، می‌توان بعنوان اصول فرعی منتج از اصل امنیت حقوقی یاد کرد.

۳. هدایت الله فلسفی، صلح جاویدان و حکومت قانون، چاپ دوم (تهران: نشر نو، ۱۳۹۴) ص ۴۱۵.

4. Objective Rights.

5. Subjective Rights.

۶. محمد رضا ویژه، مبانی نظری حق برخورداری از امنیت حقوقی (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۹) صص ۳۰-۳۱.

در شکل‌گیری و تحقق امنیت حقوقی مورد شناسایی قرار گرفته است. **اول** اطمینان؛^۱ در این معنا باید معلوم باشد که چه رفتاری موضوع حقوق قرار می‌گیرد و **دوم** امنیت^۲ که به معنای احترام عینی به هنجارها، رویه‌های قضایی و قراردادها است.^۳ در عصر کلیسایی که دولت علاوه بر تامین امنیت سخت، رسالتی بس عظیم در تامین امنیت معنوی و زمینه‌سازی مبارزه با اهریمن را پیدا کرد، در این دوره تعهد دولت در تامین امنیت علاوه بر بعد سخت آن، جنبه‌های نرم و فرهنگی را در بر گرفت و بدین ترتیب تعهد سلبی دولت در کنار تعهد ایجابی قرار گرفت. در تمامی دوران قرون وسطی مفاد این اصل پذیرفته شده بود و در عصر نوزایش^۴ نیز با حفظ ریشه‌های دینی، به گونه‌ای گسترده مورد استفاده قرار گرفت. اما پس از این برهه تاریخی و منتج از گفتمان عصر روشنگری و تغییرات ناشی از آن، دولت - ملت‌های لیبرال بنیان شد. اندیشه‌های لیبرال در آغاز با محور قراردادن آزادی‌های فردی و اجتماعی، دولت‌ها را به تعهدات سلبی در زمینه تامین عدالت و امنیت متعهد کرد اما با مرور زمان و نهادینه شدن اندیشه‌های دولت ژاندارم^۵، تعهد ایجابی دولت‌ها به وظایف پلیسی^۶ مد نظر قرار گرفت و از همین رو تامین امنیت بعنوان ملاک بررسی اعمال حکومت‌ها میزان شایستگی و رضایت‌مندی از هر دولت را مشخص می‌کرد. رفته رفته پس از تبعات جنگ جهانی اول، اندیشه سلبی تامین امنیت به اندیشه ایجابی تبدیل شد و بر این اساس تامین امنیت دیگر نه تنها در حوزه "امنیت سخت" معنا می‌یافت بلکه جنبه‌های مختلف تامین امنیت در اجتماع از جمله امنیت فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی

1. Certitudo.

2. Securitas.

۳. همان، ص ۲۹.

4. Renaissance.

۵. مفهوم "دولت ژاندارم" توسط اقتصاددانان پس از ظهور مکاتب لیبرالیسم سنتی و نئولیبرالیسم مطرح گردید. از این منظر، فعالیت دولت ژاندارم تنها در سه حوزه حفظ امنیت داخلی به واسطه پلیس، دفاع از مرزهای کشور و نهایتاً دفاع از حق مالکیت اشخاص در مقابل تجاوزات (دادگستری) و فراتر از آن در حیطه روابط خصوصی قرار می‌گیرد. مسلم آقایی طوق، «مفهوم و معیارهای کوچک‌سازی دولت»، فصلنامه اطلاع‌رسانی حقوق، شماره ۱۲، (۱۳۸۶)، ص ۶۲.

۶. تاسیس نهادها و سازکارهای پلیس از وظایف ایجابی دولت‌ها است.

رخ‌نمایی کرد.^۱ در قرون ۱۷ و ۱۸ مفهوم یاد شده در آلمان به گسترش نظری فراوانی دست یافت. این گسترش بویژه مرهون حقوقدان آلمانی بنام فون موهل^۲ است که در آثار خویش تلاش نمود بین این مفهوم و حکومت قانون، ارتباط مستقیم برقرار نماید. حکومت قانون که توسط این حقوقدان آلمانی در مفهوم تامین امنیت حقوقی تبلور یافت در تعریفی کلی، متضمن نظارت بر قدرت دولت و احترام دولت به قوانین و حقوق و آزادی‌های فردی است و بر این اساس ارتباط عمیقی بین "اصل امنیت حقوقی" با "حکومت قانون" که یکی از مبانی آن حفظ حقوق و آزادی‌های فردی است، برقرار می‌گردد.^۳

۵-۱. اصول حقوقی فرعی ناشی از اصل امنیت حقوقی

هرچند به لحاظ تنوع مفاهیم و گرایش‌های حقوقی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نسبت و رویه ثابتی میان حفظ حقوق شهروندی و امنیت حقوقی نمی‌توان ارائه داد اما بطور کلی در نظام حقوقی کشورها، قواعد و معیارهای حقوقی وجود دارند که نه تنها از آثار اصل امنیت حقوقی بلکه عناصر سازنده آن نیز محسوب می‌شوند و در ادبیات حقوقی به لحاظ اهمیت، از آنها به "اصل" تعبیر می‌شود. مقصود از اصول فرعی ناشی از اصل امنیت حقوقی، همین قواعد و معیارها است که در دو قالب اصول ضامن کیفیت قوانین (از جمله اصول شفافیت و سهولت دسترسی به قوانین) و اصول تضمین‌کننده وضعیت حقوقی افراد (اصول پیش‌بینی‌پذیر بودن قوانین و براءت) قابلیت دسته‌بندی دارند. مقصود از اصول فرعی گروه اول، اصولی هستند که به حفظ حقوق شهروندان می‌انجامند و اصول مربوط به گروه دوم، امنیت حقوقی شهروندان را در برابر قدرت حکومتی مورد صیانت قرار می‌دهد و در واقع حامی آزادی‌های بنیادین فردی به‌شمار می‌روند. هرچه سازکارهای قانونی مربوط به حفظ حقوق شهروندان قویتر باشد، امنیت شهروندان در مقابل قدرت حکومت از ثبات و استحکام بیشتری برخوردار خواهد بود.

۱. حمید بالایی، الگوی راهبردی حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران در تامین امنیت ملی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، (۱۳۹۱)، ص ۶.

2. Robert von Mohl.

۳. ویژه، همان، ص ۲۹.

۶-۱. اصل امنیت حقوقی در عرصه بین‌المللی

یکی از کلیدی‌ترین مفاهیمی که نظام حقوق بین‌الملل مدرن بر آن مبتنی است، "امنیت" است. "امنیت بین‌المللی" در کنار "صلح بین‌المللی" بعنوان یکی از اهداف و غایات منشور ملل متحد و نظم حقوقی بین‌المللی معاصر مورد اشاره قرار گرفته است.^۱ امنیت حقوقی از نظام‌های حقوقی داخلی کشورها وارد عرصه بین‌المللی گردیده است و امروز جزء تفکیک‌ناپذیر اهم اسناد بین‌المللی^۲ است. در سپهر بین‌المللی "اصل امنیت حقوقی" به شکل "امنیت انسانی" متجلی و حقوقدانان و علمای روابط بین‌الملل به تبیین مفهوم "امنیت انسانی" در مقابل "امنیت دولت" پرداخته‌اند.

۱-۶-۱. مفهوم امنیت انسانی و کاربرد آن

امروزه در ادبیات سیاسی، مفهوم امنیت انسانی بر مبنای توسعه انسانی و حقوق بشر سنجیده می‌شود و تاکنون نظریه‌های جامعی در علوم اجتماعی از این مفهوم ارائه نشده است.^۳ کمسیون امنیت انسانی، این مفهوم را بعنوان حمایت همه‌جانبه از زیست انسانی که منجر به پرورش، شکوفایی و ارتقای آزادی‌های بنیادین بشر در برابر تهدیدات و وضعیت‌های مخاطره‌آمیز جدی و همگانی می‌گردد، عنوان می‌نماید.^۴ امنیت انسانی در پی آنست که با قرار دادن فرد انسانی در مرکز دغدغه‌های امنیتی در نحوه تامین امنیت، تغییراتی را ایجاد کند.^۵

غالباً استفاده از مفهوم و عبارت امنیت انسانی در موضوعات بین‌المللی، به گزارش توسعه انسانی سازمان ملل متحد معطوف می‌گردد. در گزارش سال ۱۹۹۳ برنامه توسعه ملل متحد، "توسعه انسانی" یکی از "پنج گزینه انسان‌محور نظم جهانی" معرفی شده

۱. فن تیگر شتروم، همان، ص ۷.

۲. بند ۲ ماده ۱۴ و ماده ۱۵ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۱۹۶۶. مواد ۳ و ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر ۱۹۴۸.

منشور سازمان ملل متحد (از جمله مقررات ذیل فصل ششم و هفتم) مصوب ۱۹۴۵.

3. Sudha ,Menon, "Human Security: Concept and Practice", (2007), 24 ICFAI, Business School, Ahmedabad.1 at 30.

4. CHS/Report, Commission of Human Security, (2003), para, 4, available at <<https://serch?q=CHS%2FReport%2Commission+of+human+security+2003&ie=utf-8&oe=utf-8&client=firefox-b>>

۵. فن تیگر شتروم، همان، ص ۱۰.

است.^۱ لذا می‌توان گفت، "امنیت انسانی" امری فراتر از تشابه و مکمل "توسعه انسانی" محسوب می‌شود. به موجب گزارش پیشتر این نهاد بین‌المللی، "توسعه انسانی" جریانی است که موجب گسترش استعدادها، توانایی‌ها و انتخاب‌های افراد می‌گردد.^۲

۲-۶-۱. سازکار حقوقی تامین امنیت انسانی در سپهر بین‌المللی

حقوق بین‌الملل نقش مهم و مثبت در ارتقای امنیت انسانی دارد و بعنوان ابزاری برای پیشبرد این موضوع بحساب می‌آید. تاسیس دادگاه‌های کیفری بین‌المللی اختصاصی یکی از سازکارهای اساسی و با اهمیت است که توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد بعنوان نهادی قضایی با ساختار حقوقی بین‌المللی به منظور تضمین و حمایت از امنیت انسانی (تحقق امنیت حقوقی) بوجود آمده است. در این زمینه امری که اختلافات بیشتری در مورد آن وجود دارد، عبارت از مبانی حقوقی "مداخله بشردوستانه" می‌باشد که راهکاری برای تضمین امنیت انسانی است.^۳ بدین منظور همواره باید به دنبال تعیین جنبه‌هایی از حقوق بین‌الملل باشیم که به صراحت، نیازها و منافع انسانی را ملاک نظر قرار داده و به آنها اولویت دهد.

رهیافت انسان‌محور، اساس و بنیاد قواعد حقوق بشری است که در اسنادی مانند اعلامیه و برنامه اقدام کنفرانس جهانی حقوق بشر ۱۹۹۳ وین، به وضوح دیده می‌شود، این سند حکایت از آن دارد که تمامی حقوق بشر، برخاسته از کرامت ذاتی بشر هستند و در واقع فرد انسانی موضوع اصلی حقوق و آزادی‌های بنیادین است لذا منتفع اصلی از این موارد باید همان فرد انسانی باشد.^۴

در اثر اقبال کشورها و جامعه جهانی نسبت به منشور ملل متحد و اهم اسناد حقوق بشری (اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاقین بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی و حقوق

1. UNDP/ Report, 1993, New York, Oxford University Press, 1-8, available at: <<http://www.hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1993>>.

2. UNDP/ Report, 1990, New York, Oxford University Press, 10, available at: <<http://www.hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990>>.

۳. همان، ص ۸۴

4. UN Doc A/CONF, 1993, 157/23, available at: <https://daccess.ods.un.org/TMP/6758187.41321564.html>.

اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی)، غالب تکالیف حقوق بشری در زمره حقوق بین‌الملل عرفی قرار گرفت و ممنوعیت دولت‌ها از نقض حداقل‌های پاره‌ای از قواعد و حقوق اساسی انسانی شهروندانشان بعنوان اصول کلی حقوق بین‌المللی شناخته شد.^۱ بدین ترتیب حقوق بشر با تمرکز بر حمایت از انسان‌ها تا دولت‌ها، کیفیت اجرای حقوق بین‌الملل را دچار دگرگونی نموده است.^۲

در عرصه بین‌المللی "اصل امنیت حقوقی" به شکل "امنیت انسانی" متجلی می‌شود که به لحاظ منشاء حقوق بشری، درجه بالایی از همپوشانی میان دو مفهوم، "رهیافت امنیت انسانی" و "رهیافت حقوق بشری" به نظر می‌رسد. "امنیت انسانی" چارچوبی برای ایفای نقش ابزاری "امنیت حقوقی" (در قالب قواعد مقررات بین‌المللی) ایجاد می‌کند. با توجه به اینکه حقوق بشر دوستانه مبین سازکار بین‌المللی تامین امنیت انسانی است، لذا اشاره به نظریه شعبه تجدید نظر دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق در این خصوص بی‌مناسبت نخواهد بود: «گسترش حقوق بشر و تاکید جدی در عرصه بین‌المللی نسبت به نظریات حقوق بشری، بعد از اعلامیه جهانی ۱۹۴۸ حقوق بشر، باعث دگرگونی در نگرش به مشکلات پیش روی جامعه جهانی شده است. به نحوی که دیدگاه دولت حاکمیت‌محور، به نگرش "انسان‌محور" بدل گشته است و اصل رومی حاکمیت قوانین برای حمایت انسان، در پهنه بین‌المللی قدرتمند گردیده است».^۳

۲. اصول تضمین‌کننده کیفیت قوانین در رویه محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

اصول تضمین‌کننده کیفیت قوانین، اصولی هستند که مؤلفه‌های محتوای قوانین را از منظر بیان حق‌ها و تکالیف در بردارند و بر آنها حاکم هستند. در این دسته از اصول، وجه مشترکی که میان همه آنها وجود دارد این است که نه تنها قوانین و مقررات حاکم برای افراد، محاکم و دولت‌ها باید واضح و قابل فهم باشند بلکه به سهولت بتوانند به آنها دست

1. A Cassese, *International Law* (Oxford: OUP, 2003) at 537.

2. W. Micheal, Reisman, "Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law", *AJIL*, *Yel Law School Journal*, Vol. 84, (1990), P. 872.

3. Tadic Case, (1997), para. 98.

یابند. میزان شفافیت قوانین و سهولت دسترسی به آن از اهم اصولی^۱ هستند که سطح کیفی قوانین را تضمین می‌کنند. نه تنها تبعیت قوانین، مقررات، اساسنامه‌ها و ادله اثبات و تشریفات رسیدگی محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا از استانداردهای بین‌المللی و حقوق بشری بر غنای کیفیت آنها افزوده است بلکه رویه عملی محاکم یاد شده در رفع ابهام و شفاف نمودن قوانین و نیز سهل کردن روند دسترسی کاربران و بازیگران به قواعد و مقررات مربوط به رسیدگی، موجبات استقرار و توسعه اصل امنیت حقوقی را فراهم آورده است.

۱-۲. اصل شفافیت قانون

اصل شفافیت^۲، تضمینی برای کیفیت قوانین از نظر قابلیت فهم و انسجام آنها برای همه افراد است و بدین ترتیب قانون باید به گونه‌ای تدوین شود که کلیه مواد آن دارای انسجام بوده و کمتر نیاز به تفسیر داشته باشند. برای ایجاد امنیت حقوقی، وجود شفافیت و هنجارها و روابط حقوقی امری ضروری و اجتناب‌ناپذیر است و گسترش آن، ثبات حقوقی را در پی خواهد داشت.^۳

اعمال این اصل و دامنه آن به تفصیل در اسناد این دو دادگاه بین‌المللی که مبنای اساسی عملکرد و رویه آنهاست تبیین شده است. چنانچه شفافیت را در یک مفهوم ساده به فقدان ابهام تعبیر نماییم، ملاحظه می‌شود که غالب موارد مندرج در قواعد و مقررات محاکم موصوف از شفافیت لازم برخوردارند. با این حال دیوید/اریک معتقد است که حقوق قابل اجرا در دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق، به لحاظ پیچیدگی ماهیت مخاصمات مسلحانه و محتوای جرائم ابهام دارد. بعنوان نمونه مواد ۲ و ۳ اساسنامه، دادگاه یوگسلاوی را مکلف می‌سازد که متهمان به نقض عمده مقررات کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو و نیز «نقض قوانین و مقررات یا آداب و رسوم جنگ» را مجازات کنند. این اعمال معمولاً «جنایات جنگی» توصیف می‌شوند. حقوق مخاصمات مسلحانه، مجازات نقض مقررات مذکور را

۱. اصل انسجام قوانین و اصل مشروعیت قوانین از اصول دیگر تضمین‌کننده کیفیت قوانین و مقررات در مقوله امنیت حقوقی هستند.

2. The Principle of Transparency.

۳. ویژه، همان، صص ۱۱۱-۱۱۲.

به اعمالی که در چارچوب مناقشه مسلحانه بین‌المللی روی داده باشد محدود می‌کند. نقض چنین قاعده‌ای که مخصوصاً در یک مناقشه مسلحانه غیر بین‌المللی صورت می‌گیرد، هیچگاه صریحاً جزء جرائم بین‌المللی قرار نگرفته است. هرچند از منظر نگارنده، این امر ابهام در مواد ۲ و ۳ اساسنامه مذکور محسوب نمی‌گردد زیرا صراحت و شفافیت مقررات مورد بحث در جرم‌انگاری رفتار ارتكابی مدّ نظر تدوین کنندگان و واضعین مواد اساسنامه محرز است و تعیین مصادیق و تفسیر از موارد فنی و تخصصی است که در صلاحیت قضات و حقوقدانان است و تا حدی جنبه آکادمیک پیدا می‌کند. علاوه بر قواعد و مقررات مندرج در اساسنامه‌ها و آیین دادرسی و ادله اثبات محاکم یاد شده، رویه قضائی این نهادهای بین‌المللی به نوبه خود اصل شفافیت را در اولویت قرار داده‌اند. در قضیه «تادیچ» که رسیدگی به اتهامات ایشان بر مبنای ماده ۲ اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق صرفاً در قالب مخاصمه مسلحانه بین‌المللی قابل اعمال بود، دیوان در این خصوص عنوان کرد که «اگر بین‌المللی بودن مخاصمه محرز بود، نتیجه عملکرد دیوان در این خصوص بیهوده بود».^۱

پاراگراف سوم ماده ۲ اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا، علاوه بر ارتكاب نسل‌زدایی، موارد زیر را نیز جرم و قابل مجازات معرفی کرده است: توطئه و طرح‌ریزی برای ارتكاب نسل‌زدایی، تحریک و تهیج مستقیم و عمومی برای ارتكاب ژنوساید و تلاش برای ارتكاب آن، معاونت در ارتكاب نسل‌کشی. در محاکمه جین پل آکایسو^۲، شهردار سابق رواندا که یک رویداد تاریخی به شمار می‌آید، با توجه ارتكاب جرم نسل‌زدایی توسط ایشان، دادگاه در رأی محکومیت صادره، بطور برجسته‌ای ماده ۲ اساسنامه را در این قسمت توسعه داده و شفاف نمود. به عنوان نمونه دادگاه اعلام کرد که تجاوز جنسی و خشونت‌های مذکور چنانچه با نیت نابودی یک گروه تحت حمایت دادگاه انجام پذیرد، از مصادیق رفتار نسل‌زدایی محسوب می‌شود. این دادگاه همچنین تجاوز جنسی را نمونه عینی جرائم علیه بشریت تلقی نمود.^۳

1. Tadic Case, (1999), para. 38.

2. Jean Paul Akayssu.

3. Roman, op. cit. at 62.

۲-۲. اصل سهولت دسترسی به قوانین

در حقوق داخلی، فرآیند تدوین قوانین باید برای عموم مردم مشخص باشد و مردم از آن آگاه باشند. عبارت دیگر وضع قوانین باید بر اساس قواعد عمومی، با ثبات و روشن صورت پذیرد. در عمل، قوانین نباید پشت درهای بسته و در خفا تدوین شوند، اگرچه قطعاً به این معنا نیست که مردم شاهد همه ابعاد تدوین قوانین باشند، بر این اساس می‌بایست عموم از موارد زیر آگاه باشند:

* نهاد یا مقامی که مسئول تدوین قوانین جدید است؛

* فرآیند رسمی که قانون پیشنهادی قبل از تصویب طی می‌کند؛

* فرآیند رسمی که به شهروندان امکان اظهارنظر در خصوص قوانین را می‌دهد.

با لحاظ موارد بالا، انتشار عمومی قوانین که موجبات دسترسی به قوانین را برای مردم تسهیل می‌نماید از شرایط آئینی اصل حاکمیت قانون محسوب می‌شود.^۱ تا زمانی که شهروندان به گونه‌ای مؤثر از قوانین آگاه نباشند، نمی‌توان توقع کارایی لازم را از آنها داشت. در واقع اصل سهولت دسترسی به قوانین بعنوان مکمل سایر اصول فرعی مربوط به امنیت حقوقی مردم مطرح می‌شود.^۲

آگاهی مردم از حقوق و تکالیف خود مستلزم سهولت دسترسی به قوانین است و این امر محقق نخواهد شد مگر اینکه ساز و کار دسترسی مردم به قوانین توسط دولت مهیا شود. در اکثر کشورها و نیز کشور ما این آگاهی از طریق انتشار قوانین و مقررات مصوب در روزنامه رسمی بعمل می‌آید.^۳ در حقوق بین‌الملل که بازیگران عمده آن دولت‌ها هستند، چگونگی دسترسی به قواعد بین‌المللی در اسناد کتبی مربوطه قید می‌شود. بند ۱ از ماده ۸۰ عهدنامه ۱۹۶۹ وین در خصوص حقوق معاهدات چنین مقرر داشته است: «معاهدات پس

۱. خدیجه شجاعیان، «مؤلفه‌های اصل حاکمیت قانون در پرتو تعریف سازمان ملل متحد»، فصلنامه جستارهای حقوق عمومی، شماره ۳، (۱۳۹۶)، ص ۷۷.

۲. ویژه، همان، ص ۱۱۵.

۳. به موجب ماده ۳ از قانون مدنی ایران مصوب ۱۳۰۷ با اصلاحات بعدی، انتشار قوانین باید در روزنامه رسمی بعمل آید.

از لازم الاجرا شدن به دبیرخانه سازمان ملل متحد ارسال می‌گردند تا حسب مورد، ثبت دبیرخانه، بایگانی با ثبت در سوابق شده و منتشر گردند.^۱

شورای امنیت سازمان ملل متحد بعنوان رکن دائمی مسئول اولیه حفظ صلح و امنیت بین‌المللی مکلف است نتیجه عملکرد خود را در قالب منشور و آیین کار خود بصورت سالانه و نیز بخصوص طی گزارش‌هایی به اطلاع مجمع عمومی سازمان ملل متحد (مجمع عمومی مرکب از کلیه اعضای ملل متحد خواهد بود)^۲ برساند.^۳

به موجب ماده ۱۰۲ از منشور سازمان ملل متحد، هر عهدنامه و هر موافقتنامه بین‌المللی که پس از لازم الاجرا شدن این منشور توسط هر یک از اعضای ملل متحد منعقد گردد باید هر چه زودتر در دبیرخانه ثبت و توسط آن منتشر گردد. وفق ماده ۹۸ منشور، دبیرکل سازمان ملل متحد در تمام جلسات مجمع عمومی، شورای امنیت، شورای اقتصادی و اجتماعی و شورای قیمومت انجام وظیفه خواهد کرد و کلیه وظایف دیگری را که ارکان مذکور به او محول نماید انجام خواهد داد. دبیرکل، گزارش سالانه درباره کار سازمان به مجمع عمومی خواهد داد. ملاحظه می‌شود که علاوه بر وظیفه ذاتی و نهادی دبیرخانه سازمان ملل متحد در انتشار قواعد بین‌المللی ناشی از هرگونه توافق و عهدنامه برای آگاهی دولت‌ها (اعضای مجمع) در رویه (عملکرد) سازمان ملل، دبیرکل با ارائه گزارش به مجمع عمومی، اطلاع‌رسانی مذکور را عملاً عهده دار است. قواعد و مقررات مربوط به تأسیس و عملکرد محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی، مشتمل بر اساسنامه‌ها و آئین دادرسی و ادله اثبات آن مراجع که پس از تصویب بارها مورد اصلاح قرار گرفته‌اند، نه تنها در دبیرخانه سازمان ملل متحد ثبت و منتشر گردیده‌اند^۴ بلکه در رویه اداری و قضائی محاکم مذکور در اصلاح، توسعه و تفسیر قواعد، لزوم «انتشار» آن مورد تأکید قرار گرفته است.

1. Article 80, Vienna Convention on the Law of Treaties Signed at Vienna 23 May 1969.

۲. به موجب بند ۱ از ماده ۹ منشور سازمان ملل متحد، مجمع عمومی مرکب از کلیه اعضای ملل متحد است.

۳. منشور ملل متحد، ترجمه عامر هاشمی (تهران: شهر کتاب، ۱۳۹۷) ص ۳۴.

۴. اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق که موجب قطعنامه شماره ۸۲۷ در ۲۵ می ۱۹۹۳ به تصویب شورای امنیت سازمان ملل متحد رسید تا سال ۲۰۰۹ و قبل از واگذاری این نهاد به سیستم مکانیسم جانشین آن ۹ بار اصلاح گردیده است. همچنین است قواعد رسیدگی و ادله دادگاه مذکور از زمان تصویب (۱۱ فوریه ۱۹۹۴) تا سال ۲۰۱۵

بعنوان نمونه در چهل و پنجمین نشست دیوان کیفری بین‌المللی یوگسلاوی که در دهم جولای ۲۰۱۵ در شهر دنهاخ (لاسه) کشور هلند انجام گردید، قضات محکمه مذکور با اختیارات حاصله از ماده ۶ اساسنامه دادگاه، در مواد ۱۵، ۲۵، ۲۶ آئین دادرسی و ادله این دادگاه اصلاحاتی را بعمل آوردند و بر لزوم اجرایی شدن اصلاحات مورد بحث پس از «انتشار» تأکید نموده‌اند.^۱

بیستمین گزارش سالیانه مربوط به سال ۲۰۱۵ که توسط رئیس دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا به شورای امنیت و مجمع عمومی سازمان ملل متحد ارائه گردیده است و در درگاه سازمان ملل متحد انتشار یافته است از نمونه‌های دیگر، ترویج اصل سهولت دسترسی به قواعد و مقررات در رویه دادگاه مذکور است.^۲ جدیدترین سند منتشر شده در این خصوص، تصمیم مورخ ۴ مارس ۲۰۱۹ قضات مکانیسم جانشین^۳ این دادگاه‌هاست که وفق ماده ۱۳ اساسنامه مربوطه بعمل آمده است و دلالت صریح بر پیروی «مکانیسم» از رویه محاکم کیفری بین‌المللی موصوف در باب تسهیل دسترسی به قوانین دارد.^۴

۳. اصول حامی وضعیت حقوقی افراد در رویه محاکم بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا

قریب پنجاه بار مورد اصلاح قرار گرفته است. قواعد رسیدگی و ادله دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا در سال ۱۹۹۵ (۲۹ ژانویه) تصویب گردید و تا سال ۲۰۱۵ بالغ بر ۲۰ مرتبه اصلاح شد.

- https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Statute/statute_sept09_en.pdf.
https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legallibrary/100131_Statute_en_fr_0.pdf
1. UN. Doc, IT/282, 2015.

-https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/150710-it-282-fr.pdf.
2. UN. Doc, IT/32, Rev, 50, (2015), https://www.icty.org/x/file/Legal%20Library/Rules_procedure_evidence/IT032Rev50_en.pdf.

۳. مکانیسم سازمان ملل متحد، نهاد قضایی بین‌المللی کیفری است که به موجب قطعنامه ۱۹۶۶ شورای امنیت در ۲۲ دسامبر ۲۰۱۰ ایجاد و جایگزین دو دادگاه کیفری بین‌المللی اختصاصی شد و با پایان کار دادگاه رواندا (۲۰۱۵) و دادگاه یوگسلاوی سابق (۲۰۱۷)، ادامه کار آنها به مکانیسم جایگزین سازمان ملل متحد واگذار گردید.

ماریان ریستیچ، «دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی در آستانه پایان»، ترجمه ندا نیازمند، مرکز حقوق کیفری بین‌المللی ایران، (۲۰۱۹)، صص ۴-۱، www.icicl.org/details.asp?id=455.

4. MICT/16/ Res 2, 2019.

اصول حامی وضعیت حقوقی افراد، اصولی هستند که جنبه کاربردی داشته و مربوط به مرحله اعمال قوانین و مقررات می‌شوند. کارکرد اصلی اصول مذکور حفظ وضعیت حقوقی است که برای افراد به موجب هنجارهای حقوقی ایجاد شده است. به بیان دیگر، کارکرد اصلی اصول مورد بحث، صیانت از وضعیت حقوقی است که به موجب هنجارهای حقوقی برای افراد تأسیس و تثبیت شده است.^۱ اصل پیش‌بینی‌پذیر بودن قوانین و اصل برائت از اهم این اصول هستند^۲ که در اساسنامه‌ها، قواعد رسیدگی و ادله اثبات محاکم کیفری اختصاصی لحاظ و در رویه آن محاکم تجلی عینی یافته‌اند.

۱-۳. اصل پیش‌بینی‌پذیر بودن قوانین

اصل پیش‌بینی‌پذیر بودن قوانین بدین معناست که حقوق و تکالیف افراد باید پیشتر مشخص و معین شده باشد، اصل مذکور بعنوان الگویی ضروری برای نظام حقوقی است. تبلور عینی این مهم در موضوعات کیفری، در اصول قانونی بودن جرم و مجازات و عطف به ماسبق نشدن قوانین قابل ملاحظه است.

۱-۱-۳. اصل قانونی بودن جرم و مجازات

«اصل قانونی بودن جرم^۳ و مجازات»^۴ از اصول کلی حقوقی مقبول نظام‌های حقوقی جهان است و مورد توجه ویژه اسناد بین‌المللی قرار گرفته است. محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی از این نهاد قانونی بی‌بهره نمانده‌اند. رعایت حقوق فردی و اجتماعی افراد جامعه در پرتو شناسایی و پذیرش اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها است. اصل مذکور که مورد شناسایی نظام‌های حقوق داخلی و نظام بین‌المللی قرار گرفته است سابقه‌ای طولانی در فرآیند تکوین و تکمیل را پشت سر گذاشته است. در توصیف قدمت اصل یاد شده همین بس که از الواح سفالین تمدن‌های کهن بین‌النهرین تا تمدن‌های قدیمی آسیای صغیر

۱. ویژه، همان، ص ۱۱۹.

۲. قاعده منع محاکمه مجدد برای جرم واحد، معیار حمایتی دیگر حقوق افراد در مقوله تامین امنیت حقوقی است.

3. Nullum Cimen sine lege.

4. Nulla poena sine lege.

و کتب مقدس و ادیان الهی همگی نشانی از رد پای این اصل را در خود دارند.^۱ اصل مذکور ریشه در حمایت از افراد در مقابل قدرت سرکش حکومت داشته و در واقع بسان سنگری است برای شهروندان در برابر قدرت مطلق حکومت.^۲

این اصل مبین آن است که تعقیب رفتاری که در زمان وقوعش قابل مجازات و جرم نبوده مردود است و مجازات رفتار مجرمانه باید قبل و یا حین ارتکاب در قانون مقرر شده باشد تا دادگاه قادر به تعیین مجازات باشد.^۳

اصل مذکور برای اولین بار از طرف قانونگذار انقلابی در اعلامیه حقوق بشر و شهروندی ۱۷۸۹ فرانسه اعلام شد: (ماده پنجم) آنچه را که قانون منع کرده نمی‌توان جلوگیری کرد و کسی را بدون امر قانون نمی‌توان مجبور به انجام کاری کرد و ماده ۸: «کسی را نمی‌توان مجازات کرد مگر به موجب قانونی که قبل از جرم تصویب و توشیح شده و قانوناً اعمال می‌شود.» این اصل را قانون مجازات ۱۸۱۰ در ماده ۴ خود قبول کرده است «خلاف جنحه و جنایت را نمی‌توان با مجازاتی که قبل از ارتکاب، تصویب نشده باشد مجازات کرد».^۴

محاکم کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا برای رسیدگی به جرائمی که پیش از تأسیس آن مراجع اتفاق افتاده بودند، ایجاد شدند. بنابراین احراز اینکه رفتار ارتكابی تحت صلاحیت این محاکم در زمان ارتكاب، جرم بوده حائز اهمیت است. طبق مواد ۲، ۳، ۴ و ۵ اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق، موضوعات تحت صلاحیت این دادگاه شامل مواد نقض عمده کنوانسیون‌های ۱۹۴۹ ژنو، نسل‌زدایی، جنایات علیه

۱. علی‌رضا میلانی، «اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها در بستر تاریخ»، مجله حقوقی دادگستری، شماره‌های ۶۲ و ۶۳، (۱۳۸۷)، ص ۱۵۷.

2. G. Stamper, "Infusing Due Process and the Principle of Legality into Contempt Proceeding before the International Criminal Tribunal for ICTY & ICTR", MLR, 109, 8, (2011), MLR. 1565 at 13.

3. Anne-Marie la Rosa & Faiza p. King, *Penalties under the International Criminal Court Statute in Essays on the Rome Statute of the International, Criminal Court*, ed, by Flavio Lattanzi & William A. Schabas (Italy: Sirent Press, 1999) at 312.

۴. گاستون استفانی و ژرژ لواسور و برنابولک، *حقوق جزای عمومی (جرم و مجرم)*، ترجمه حسن دادبان، جلد اول (تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۷) ص ۱۵۰.

بشریت و نقض قوانین جنگی است. دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا نیز برابر مواد ۲، ۳ و ۴ اساسنامه مربوطه، صلاحیت رسیدگی به جرائم نسل‌زدایی، جرائم علیه بشریت و نقض ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل دوم الحاقی (۱۹۷۷) به آن کنوانسیون‌ها را دارد.

کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل نخست الحاقی، دولت‌ها را مکلف کرده‌اند که هرگونه قانون لازم را برای مجازات کیفری مؤثر اشخاصی که فرمان ارتکاب هر یک از موارد نقض عمده را صادر کرده و یا خود مرتکب آن شده‌اند، به تصویب برسانند.^۱ اما نقض مقررات حقوق بشردوستانه در جریان مخاصمات مسلحانه داخلی (ماده ۳ مشترک در کنوانسیون‌های چهارگانه ژنو ۱۹۴۹ و پروتکل دوم الحاقی، ۱۹۷۷) داخل در موارد «نقض عمده» که جنایت جنگی است و دول عضو، موظف به تعقیب و مجازات آن شده‌اند، قرار نگرفته است.^۲ بنابراین ضروری است چگونگی سازگاری تعقیب رفتار ارتكابی در یک مخاصمه مسلحانه داخلی (غیر بین‌المللی) توسط محاکم کیفری مورد پژوهش با اصل قانونی بودن جرم مورد بررسی قرار گیرد. طبق قطعنامه شماره ۷۸۰ شورای امنیت سازمان ملل متحد، کمیونی مرکب از کارشناسان مربوطه برای بررسی موارد نقض حقوق بین‌الملل بشر دوستانه در یوگسلاوی سابق ایجاد شد که این کمیسیون اعلام داشت، مقررات مربوط به جنایات جنگی قابلیت تعمیم به رفتارهای ارتكابی در یک درگیری مسلحانه غیر بین‌المللی (داخلی) را ندارد و صرفاً جنایات علیه بشریت و نسل‌زدایی که در زمره صلاحیت جهانی است، گذشته از نوع نزاع قابل تعقیب است.^۳

با توجه به مراتب مذکور، عملکرد دادگاه یوگسلاوی سابق در تعقیب جرائمی که ماهیت دوگانه داخلی و بین‌المللی داشتند و نیز دادگاه رواندا به لحاظ اعمال صلاحیت رسیدگی در یک مخاصمه داخلی به استناد اصل قانونی بودن جرم مورد چالش قرار گرفت. شعبه تجدیدنظر دادگاه یوگسلاوی سابق در پرونده «تادیچ» در راستای تعقیب و مجازات

۱. کنوانسیون اول ماده ۴۹ و کنوانسیون دوم ماده ۵۰، کنوانسیون سوم ماده ۱۲۹ و کنوانسیون چهارم ماده ۱۴۹.

2. T. Meron, *The Normative Impact on International Law of the International Tribunal for former Yugoslavia, War Crimes in International Law*, y. Dinstein and M, Tobary (eds) (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1996) at 214.

3. UN Doc, S, 1994/674, para. 42.

جرائم ارتكابی در جریان مخاصمات مسلحانه داخلی، به استدلال دادگاه نورمبرگ مبنی بر اینکه صرف عدم پیش‌بینی صریح مسئولیت کیفری در مقررات موضوعه بین‌المللی برای نقض قواعد، مانع از تعقیب و مجازات مرتکبین جرائم نیست، استناد نمود.^۱

شورای امنیت سازمان ملل متحد در اساسنامه محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی به صراحت صحبتی از جرائم ارتكابی در جریان مخاصمات داخلی ننموده است. مع الوصف این محاکم در تفسیر خود از اساسنامه، هرگونه تخصیص صلاحیت خود را به مخاصمات بین‌المللی رد کرده و تأکید داشته‌اند که شورای امنیت با آگاهی از ماهیت دوگانه درگیری، از طبقه‌بندی مخاصمات در اساسنامه خودداری کرده تا امکان تعقیب عاملان جنایات در هر دو نوع درگیری فراهم باشد.^۲

با توجه به تفسیر مذکور هرگونه ابهام و تردید نسبت به ماده ۴ اساسنامه دادگاه یوگسلاوی سابق در خصوص جرم‌انگاری موارد نقض ماده ۳ مشترک کنوانسیون‌های ژنو و پروتکل الحاقی از بین می‌رود، چرا که اگر اقدام شورای امنیت را کاشف از وجود مسئولیت کیفری بین‌المللی برای نقض مورد بحث بدانیم با اصل قانونی بودن جرم منطبق می‌باشد.^۳ در قضیه محاکمه جین پل آکایسو شهردار قبلی در رواندا، دادگاه، تجاوز جنسی و خشونت‌های جنسی که با نیت نابودی یک گروه انسانی انجام پذیرد را مصداق رفتار نسل‌زدایی و نیز تجاوز جنسی را مصداق جرائم علیه بشریت تلقی نمود.^۴

به نظر می‌رسد محکمه بین‌المللی کیفری رواندا نیز در کارنامه عملی خود با تسری قلمرو صلاحیتش به جرائم ارتكابی در جریان مخاصمات داخلی، دامنه اصل قانونی بودن جرائم و مجازات را توسعه داده است. عده‌ای معتقدند که برای اثبات قانونی بودن جرائم ناقض حقوق بین‌الملل بشردوستانه در مخاصمات داخلی نمی‌توان صرفاً به کنوانسیون‌های

1. Tadic Case, (1995), para. 128.

2. Ibid. para. 65.

۳. جمشید ممتاز و امیرحسین رنجریان، حقوق بین‌الملل بشردوستانه مخاصمات مسلحانه (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۴) ص

4. Akayesu, Case, (2001), paras. 42-43.

ژنو و پروتکل‌های آن تمسک جست.^۱ برای اثبات عرفی بودن این جرائم نیز باید عناصر سازنده عرف در این خصوص محرز گردد.^۲

شعبه تجدید نظر دادگاه بین‌المللی یوگسلاوی سابق در پرونده هادزی حسنوویک در خصوص موضع محکمه مذکور نسبت به اصل قانونی بودن جرم و مجازات، با تمسک به "قابلیت پیش‌بینی"، چنین استدلال می‌نماید: «از نظر قابل پیش‌بینی بودن رفتار مورد بحث در پرونده، ملاک رفتار عینی متهم است. او (متهم) بدون نیاز به مراجعه به مقرره خاصی باید می‌دانسته که بطور کلی رفتارش واجد وصف کیفری است. در مورد "قابلیت دسترسی"، در این گونه دادگاه‌های بین‌المللی، تمسک به قانون مبتنی بر عرف (زمان ارتکاب جرم) مستثنی نشده است.^۳ هرچند به موجب ماده ۱۵ از اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق، این محکمه اختیار تصویب قواعد و مقررات مربوط به آیین رسیدگی و ادله اثبات خود را دارد لکن بر مبنای اصل قانونی بودن جرم و مجازات، حق قانونگذاری و جرم‌انگاری ندارد؛ این امر علاوه بر پرونده معروف تادیچ^۴ در پرونده‌های میلان و جین^۵، بلاسکیچ^۶ و سیمیچ^۷ با ادبیات مشابه مورد استدلال دادگاه تجدید نهاد قضایی مذکور قرار گرفته است.

دادگاه یوگسلاوی سابق در قضیه سلبیچی و دلالیچ در مقام اثبات عدم ضرورت تعریف قانون ملی بعنوان منبع حقوق بین‌الملل، چنین بیان نمود: «متهم، حق آگاهی از قوانین جزایی جمهوری فدرال یوگسلاوی را داشته است». بدین ترتیب این محکمه ضمن ملاحظه ارتباط بین اصل قابلیت پیش‌بینی و آگاهی ادامه می‌دهد: «هدف از این اصل، پیشگیری از تعقیب و مجازات یک فرد برای اعمالی که وی بطور معقول اعتقاد به قانونی بودن آنها در زمان ارتکاب داشته است. اصل یاد شده در تلاش است به این ادعای متهم که ماهیت کیفری اعمال مورد ادعا در کیفرخواست برای ایشان مشخص نبوده اعتبار دهد و نیز شعبه

۱. در این خصوص بطور کلی بنگرید به: ممتاز و رنجبریان، همان، صص ۱۹۳-۲۰۴.

۲. همان، ص ۲۷۷.

3. Hadzihasanovic Case, (2003), para.34.

4. Tadic Case, (2000), para. 296.

5. Milan Vujin Case, 2000/20001, paras. 2,13, 18, 28-29, 95-100.

6. Blaskic Case, (1997), para. 25.

7. Simic Case, (1999), para.74.

تجدیدنظر دادگاه یوگسلاوی سابق با این استدلال که «... مهاجم باید می دانسته که رفتاری که انجام می دهد خلاف قانون است، ضمن تاکید بر ضرورت علم و آگاهی از مجرمانه بودن رفتار، بر غنای اصل امنیت حقوقی افزوده اند.^۱

اصل قانونی بودن به پیشگیری از سیاست زدگی محاکم مذکور و اهداف غایی حقوق کیفری بین المللی (عدم مصونیت مجرمین از مجازات، حمایت از حقوق بشر و ترویج صلح) کمک شایانی نموده است. این اصل از حقوق بنیادین اساسی بشر است که تنزل پذیر نیست و به واسطه قواعد و مقررات کیفری بین المللی مورد حمایت قرار گرفته است. اصل مذکور منصفانه ترین، موثرترین، متقاعد کننده ترین، مشروع ترین و حتی اخلاقی ترین مواضع و دیدگاه ها را برای حقوق کیفری بین المللی به ارمغان آورده است.^۲

بدین ترتیب ملاحظه می شود که هر چند مقررات حقوق بشر دوستانه در درگیری های مسلحانه داخلی در زمان ایجاد محاکم کیفری بین المللی یوگسلاوی سابق و رواندا مسلم نبوده است و شورای امنیت نیز مرجع وضع قانون و جرم انگاری نمی باشد اما رویه محاکم مذکور به مدد قواعد عرفی بین المللی در استفاده از هنجارهای عرفی بین المللی، نشان از بهره گیری از مفهوم اصل قانونی بودن جرم توسط این محاکم در راستای تقویت اصل امنیت حقوقی در عرصه حقوق کیفری بین المللی دارد.

۲-۱-۳. اصل عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری

"اصل عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری" در عرصه بین المللی به گونه ای متفاوت از حقوق داخلی کشورها، در ارتباط با ارزش های ماهوی حقوق بشر و قواعد حقوق بین الملل عرفی تفسیر و اعمال می گردد. بدین ترتیب در غالب موارد، قواعد و مقررات حقوق کیفری بین المللی قابلیت عطف به ماسبق شدن و تسری نسبت به اعمال سابق را خواهند داشت. قواعد حقوق بین الملل، معیارهای شکلی و ماهوی حقوق بشر را در بر می گیرند. در برخی موارد ممکن است حکومت مستقر پیش از گذار از تخصص (مانند جمهوری فدرال یوگسلاوی سابق)، معاهدات مربوط به جرائم بین المللی را پذیرفته باشد. بسیاری از

1. Delalic Case, (1998), paras. 312-313.

2. L.J Corsi, "An Argument for Strict Legality in International Criminal Law", Georgetown Journal of International Law, 49, (2018), 1324 at 60.

این اصول مانند ممنوعیت نسل‌کشی یا جنایت علیه بشریت نیز بصورت قاعده آمره در آمده‌اند.

در این زمینه می‌توان به ماده ۱۵ میثاق حقوق مدنی و سیاسی استناد نمود که بر اساس آن؛ تعقیب افراد به دلیل ارتکاب جرائم بین‌المللی ممکن است، حتی اگر در زمان ارتکاب طبق قانون ملی بعنوان جرم شناخته نشده باشد. به موجب بند دوم این ماده، ممنوعیت عطف به ماسبق شدن قوانین با محاکمه شخصی که به موجب فعلی که در زمان ارتکاب بنابر اصول کلی حقوق شناخته شده در جامعه ملت‌ها مجرم بوده، منافات نخواهد داشت. در واقع در دوران گذار به حکومت جدید؛ قواعد حقوق بین‌الملل، نظام حقوقی جایگزینی است که علی‌رغم تغییرات سیاسی، استمرار و قانونیت لازم برای حاکمیت قانون را تأمین می‌کند. به همین خاطر از آن بعنوان راهی برای پل زدن به درک موجود از مشروعیت استفاده می‌شود تا تعقیب در دادگاه‌ها به اصل امنیت حقوقی خدشه وارد نکند.^۱

در خصوص عطف به ماسبق شدن قوانین نسبت به جرائم تحت صلاحیت محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی، باید به ظرف زمانی وقوع جرائم تحت پیگرد محاکم مذکور توجه شود. نکته قابل بحث این است که اعمال و رفتار قابل محاکمه باید در زمان وقوعش طبق حقوق بین‌الملل، وصف جرم بین‌المللی داشته باشد. بنیانگذاران محاکم مذکور به آن اجازه تعقیب و محاکمه جرائمی را داده‌اند که پیش از تأسیس دادگاه رخ داده است. مجرمانه بودن اعمال مورد محاکمه در زمان ارتکاب، طبق حقوق بین‌الملل موجود در زمان آن باید مسلم باشد. به نظر می‌رسد در این صورت بنابر مقتضای اصول قانونی بودن جرائم و عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری، امنیت حقوقی انسانی ارتقا یافته و تأمین خواهد شد.

اساساً محاکم مورد بحث از حیث قلمرو زمانی برای تعقیب جرائمی که عمدتاً در قبل ارتکاب یافته است تأسیس شده‌اند اما نباید تردید در جرم بودن آنها طبق حقوق بین‌الملل، در هنگام وقوع آنها وجود داشته باشد. اساسنامه و قواعد دادرسی و ادله اثبات این دو محکمه کیفری بین‌المللی در بردارنده مقرراتی راجع به دادرسی عادلانه است. مواد ۲۰ و ۲۱ اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق که پیشتر بدان پرداخته شد، شعب

1. R. G. Teitel, "Transitional Jurisprudence: The Role of Law in Political Transformation", Yale Law Journal, No. 106, (1997), P. 2029, at 64.

رسیدگی کننده را مکلف به رعایت کامل حقوق مستمر و توجه لازم به حمایت از قربانیان و شهود بعنوان تضمین‌های ضروری محاکمه عادلانه که از آن جمله است ارزیابی جرم بودن رفتار ارتكابی در زمان وقوع در انطباق با قواعد حقوق بین‌المللی می‌باشد.

شعبه بدوی دادگاه یوگسلاوی سابق در پرونده *اردموویچ* چنین استدلال می‌نماید: «در جایگاه که اصول پیش‌بینی شده حقوق بین‌الملل در حل و فصل مسائل ناشی از دادرسی‌های بین‌المللی کارایی نداشته باشند، دادگاه به جای تمسک به اصول حقوق ملی، از عطف به ماسبق کردن اجتناب می‌نماید...»^۱

در پرونده *کرنوجلاچ*، شعبه تجدیدنظر دادگاه یوگسلاوی سابق با این استدلال که براساس اصل قانونی بودن جرم، قضات از هرگونه قانونگذاری ممنوع هستند، آنها را از عطف به ماسبق نمودن مجازات‌ها نسبت به رفتارهای سابق بر قوانین مربوط به اوصاف مجرمانه برحذر داشت.^۲ همچنین در پرونده‌های معروف *تادیچ*^۳ و *میلوسوئیچ*^۴ با استدلالات مشابه در این خصوص، بر ضرورت قابلیت پیش‌بینی رفتارهای واجد وصف کیفری و عدم عطف به ماسبق نمودن قوانین جزایی تاکید شده است.

بدین ترتیب می‌توان گفت رویه دو محکمه بین‌المللی اختصاصی مذکور در اعمال «اصل عطف به ماسبق نمودن قواعد و مقررات کیفری»، عدالت‌محور بوده و دلالت بر وفاداری کامل این دادگاه‌ها به اصول بین‌المللی حقوق بشر (انطباق اساسنامه و قواعد مبتنی بر استانداردهای شناخته شده بین‌المللی در میثاق حقوق مدنی و سیاسی) داشته و از این رهگذر کمک شایانی به استقرار اصل امنیت حقوقی نموده است.

۲-۳. اصل برائت

«اصل برائت» از اصول کلی و اخلاقی دادرسی‌های منصفانه محسوب می‌شود که نه تنها مبانی فکری آن در میان اندیشمندان و حقوقدانان جایگاه ویژه‌ای داشته بلکه کاربرد اصل یاد شده در دادرسی‌های ملی و بین‌المللی، دریچه روشنی را بر پنجره عدالت گشوده است. این اصل که در حقوق داخلی از آن به وثیقه حقوق شهروندی تعبیر می‌شود، نتیجه عقلانی

1. Erdemovic Case, (1997), para. 49.

2. Krnojelac Case, (2003), para.1.

3. Tadic Case, (1996), para. 35.

4. Milosevic Case, (2009), paras.1-21.

اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها محسوب می‌گردد. اصل مذکور در ادیان آسمانی، جایگاه ویژه‌ای به خود اختصاص داده است و از قواعد معتبر آن ادیان به شمار می‌رود. در حقوق داخلی فرانسه، بنیاد این اصل به ماده ۹ اعلامیه حقوق بشر و شهروندی ۱۷۸۹ مربوط می‌شود.^۱ در قانون اساسی کشور ما اصل ۳۷ به این موضوع اختصاص یافته است.^۲ به موجب اصل برائت، وضعیت حقوقی افراد در امنیت خواهد بود مگر اینکه تخطی افراد از قوانین و مقررات ثابت شود. بدین ترتیب می‌توان به اهمیت و جایگاه ویژه اصل یاد شده در تحقق اصول ضامن کیفیت قوانین در باب حاکمیت قانون در حقوق داخلی کشورها پی برد. اصل برائت در حقوق داخلی کشورها دو اثر عمده در دادرسی کیفری دارد؛ یک اثر آن حق دفاعی متهم و دیگری حق‌های ناظر بر تأمین آزادی متهم است.^۳ شایان ذکر است که اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها نتیجه قهری اصل برائت است.^۴ اصل برائت در عرصه بین‌المللی اهمیت برجسته‌ای دارد، به نحوی که می‌توان در اسناد بنیادین بین‌المللی، ضرورت استناد و اعمال آنرا توسط تابعان حقوق بین‌الملل ملاحظه نمود. ماده ۱۱ اعلامیه جهانی حقوق بشر بیان می‌دارد: «هر کس متهم به ارتکاب جرمی باشد تا وقتی که تقصیر او طی محاکمه علنی که در آن هرگونه تضمین ضروری برای دفاع تأمین نشده باشد قانوناً به ثبوت نرسد، بی‌گناه محسوب می‌شود». در بند ۲ از ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی چنین مقرر گردیده است: «هر کس به ارتکاب جرمی متهم شده باشد حق دارد بی‌گناه فرض شود تا اینکه مقصر بودن او بر طبق قانون ظاهر شود». در اساسنامه‌های هر دو محکمه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا به تأسی از اسناد بین‌المللی

۱. به موجب ماده ۹ اعلامیه حقوق بشر و شهروندی سال ۱۷۸۹ فرانسه، هر کس بیگناه محسوب می‌شود مگر کسی که تقصیر او به ثبوت برسد.

۲. اصل ۳۷ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: «اصل برائت است و هیچ کس از نظر قانون مجرم شناخته نمی‌شود مگر اینکه جرم او در دادگاه ثابت شود».

۳. محمد علی بهمنی قاجار، «هبانی و سیر تحول حق آزادی و امنیت شخصی»، اطلاعات سیاسی و اقتصادی، (۱۳۸۷)، صص ۲۵۱-۲۵۳.

۴. ویژه، همان، ص ۱۳۰.

مذکور، فرض بی‌گناهی متهم تا اثبات جرم، مورد پذیرش و تصریح قرار گرفته است.^۱ بند «ب» از قاعده ۱۷ آیین دادرسی رسیدگی دادگاه کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق، تصریح دارد به اینکه اگر دادستان دلایل کافی و قانع‌کننده‌ای علیه مظنون به ارتکاب جرائم در صلاحیت این دادگاه دارد آن را در کیفرخواست ثبت و برای تأیید به دادگاه می‌فرستد. همچنین است بند «ب» از قاعده ۴۷ آیین دادرسی رسیدگی دادگاه کیفری بین‌المللی رواندا. شمار دیگری از معاهدات بین‌المللی حقوق بشر نیز با تعبیری مشابه و یا کاملاً یکسان از این اصل بهره گرفته‌اند.^۲ حداقل نتیجه اصل یاد شده این است که دادستان بار اثبات جرم را به دوش می‌کشد، اوست که پرونده را تهیه کرده و ثابت می‌کند متهم، مجرم است. محاکمات بین‌المللی کیفری نیز بر این اصل استوار هستند.^۳

بنابراین در محاکم کیفری بین‌المللی مورد پژوهش، بحث از «مفهوم حداکثری اصل براءت» است که نه تنها در اسناد محاکم مذکور که پیشتر بدان پرداخته شد انعکاس یافته است بلکه به صورت عملی^۴ مورد کاربست رویه آن محاکم قرار گرفته است. "اصل براءت" از اصول ماهوی کلی (حقوقی - اخلاقی) دادرسی عادلانه است و تضمین‌کننده حقوق متهم و مظنون در دادرسی‌های کیفری بین‌المللی است. پیامدهای اصل براءت مستلزم اجرای قواعد و مقرراتی در خصوص نحوه رفتار با متهم و اثبات جرم است. درباره پیامدهای این اصل در دیوان اروپایی حقوق بشر چنین آمده است: «بار اثبات جرم بر عهده دادستان است، رسیدگی قضات نباید معطوف به تصور قبلی اتهامی شخص باشد در موارد

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

۱. طبق مواد ۲۰ و ۲۱ اساسنامه‌های ICTR و ICTY، فرض می‌شود که متهم بیگناه است تا جرمش بر اساس مقررات اساسنامه ثابت شود.

۲. بند ۲ ماده ۸ کنوانسیون آمریکای حقوق بشر، بند ۱ ماده ۷ منشور آفریقایی حقوق بشر، ماده ۷ منشور عربی حقوق بشر، قسمت «۱» از ردیف «ب» بند ۲ ماده ۴۰ کنوانسیون حقوق کودک و بند ۲ ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و ماده ۲۶ اعلامیه آمریکایی حقوق و تکالیف انسان، جملگی با عباراتی مشابه به تبیین اصل براءت پرداخته‌اند.

۳. مصطفی فضائلی، دادرسی عادلانه در محاکمات کیفری بین‌المللی (تهران: انتشارات مؤسسه پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴) ص ۲۹۴.

تردید، باید به نفع متهم تفسیر گردد. آگاه نمودن متهم از وضعیت پرونده‌اش بر عهده دادستان است و همچنین است ارائه دلایل کافی برای محکومیت متهم.^۱ در پرونده بردجانین، دادگاه یوگسلاوی سابق استدلال نمود که «... فرض بی‌گناهی متهم، بار اثبات اتهام را بر عهده دادستان قرار می‌دهد و این امر هرگز تغییر نخواهد کرد...»^۲.

یکی از آثار مهم فرض بی‌گناهی در قلمرو اصل برائت، حق مظنون و متهم بر سکوت و عدم اعتراف به اتهام انتسابی است که در مواد ۲۱ و ۲۰ اساسنامه محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی به آن تصریح شده است. دادگاه یوگسلاوی سابق در قضیه کوپرسکیچ و دیگران، با این بیان که «... حق متهم بر عدم ارائه دلیل اقرار و گواهی از تضمینات حقوقی مقرر در ماده ۲۱ اساسنامه این محکمه است، به نحوی که بند ۴ ماده مذکور متهم را از هرگونه اقرار علیه خودش مورد حمایت قرار می‌دهد»^۳، فرض بی‌گناهی متهم را تقویت نموده است.

نتیجه‌گیری

بطور کلی امنیت، وضعیتی مبتنی بر وجود نوعی رابطه معقول و متناسب بین خواسته‌های بازیگران با داشته‌های ایشان درون یک واحد سیاسی و حقوقی است که در نهایت موجب رضایتمندی بازیگران می‌شود. امنیت حقوقی بعنوان یک اصل، زاییده حقوق داخلی کشورهاست که بر مدار حفظ حقوق و آزادی‌های بنیادین شهروندان استوار است. اصل یاد شده در نظام حقوقی کشورها نه تنها حامی حقوق و آزادی‌های اساسی افراد در کانون اهداف نهاد قضایی است بلکه تضمین‌کننده کیفیت قوانین و مقررات است. اصل مذکور از حقوق داخلی وارد عرصه بین‌المللی گردیده است و متضمن ساز کارهای قانونی منطبق بر اسناد حقوق بشری و قواعد و مقررات و هنجارهای بین‌المللی است که مبین تکلیف دولت‌ها به تضمین و حمایت از حقوق و آزادی‌های انسانی است. در مواردی که دولت‌ها

1. Barbra & Jabra Case, (1998), para. 77 .

2. Brdjanin Case, (2004), para. 22.

3. Kupreskic Case, (2000), para. 339.

از تامین این مهم نسبت به شهروندان نشان ناتوان باشند، استفاده از ابزارهای بین‌المللی در تامین امنیت حقوقی افراد، ضرورتی انسانی است. محاکم کیفری بین‌المللی اختصاصی (بعنوان سازکار قانونی - قضایی برخاسته از اراده شورای امنیت سازمان ملل متحد، در راستای استقرار عدالت در دو سرزمین یوگسلاوی سابق و رواندا)، در روند رسیدگی و صدور احکام نسبت به پرونده‌های مهمی همچون تادیچ، اکایسو، حسنویک، بلاسکیچ، سیمیچ، سلیچی ودالیچ، اردموویچ، کرونوجلاچ، میلو سوئیچ و بردجانین با رفع ابهام و شفاف نمودن کارکرد قوانین و مقررات، ترویج اصل سهولت دسترسی افراد به قوانین، بهره‌گیری از اصل برائت و پیامدهای آن بعنوان رکن مهم اخلاقی و حقوقی دادرسی عادلانه و نیز پایبندی به اصول بین‌المللی حقوق بشر و حقوق بین‌الملل عرفی در باب تسری قوانین نسبت به رفتارهای مجرمانه سابق و رعایت اصل پیش‌بینی‌پذیر بودن قوانین (به‌رغم وجود چالش‌های حقوقی و قضایی در این زمینه)، ضمن پیشگیری از بی‌کیفرمانی مرتکبین جرائم بین‌المللی تحت صلاحیت خویش، موجبات ارتقا و استقرار اصل امنیت حقوقی را در سطح داخلی کشورهای مذکور و عرصه بین‌المللی فراهم آورده است.

تعارض منافع

تعارض منافع وجود ندارد.

ORCID

Vahid Salehi

<https://orcid.org/0009-0001-1934-6314>

Seyed Mohammad Hashemi

<https://orcid.org/0000-0002-4461-4616>

Seyed Ghasem Zamani

منابع

کتاب‌ها

- استفانی، گاستون و ژرژ لواسور، برنابولک، حقوق جزای عمومی (جرم و مجرم)، ترجمه حسن دادبان، جلد اول (تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، ۱۳۷۷).

- فضائلی، مصطفی، *دادرسی عادلانه در محاکمات کیفری بین‌المللی*، چاپ چهارم (تهران: انتشارات مؤسسه پژوهش‌های حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۴).
- فلسفی، هدایت‌الله، *صلح جاویدان و حکومت قانون*، چاپ دوم (تهران: نشر نو، ۱۳۹۴).
- فن تیگرشتروم، باربارا، *امنیت انسانی و حقوق بین‌الملل*، ترجمه اردشیر امیرارجمند و حمید قنبری، چاپ دوم (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۹).
- قاضی، ابوالفضل، *بایسته‌های حقوق اساسی* (تهران: نشر میزان، ۱۳۷۳).
- کاتوزیان، ناصر، *مبانی حقوق عمومی*، چاپ دوم (تهران: نشر دادگستر، ۱۳۸۳).
- ممتاز، جمشید و رنجبریان، امیرحسین، *حقوق بین‌الملل بشردوستانه مخاصمات مسلحانه* (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۴).
- *منشور ملل متحد*، ترجمه عامر هاشمی (تهران: شهر کتاب، ۱۳۹۷).
- ویژه، محمدرضا، *مبانی نظری حق برخورداری از امنیت حقوقی* (تهران: انتشارات مجد، ۱۳۸۹).
- هاشمی، سید محمد، *حقوق بشر و آزادی‌های اساسی* (تهران: نشر میزان، ۱۳۸۴).

مقاله‌ها

- بهمنی قاجار، محمدعلی، «مبانی و سیر تحول حق آزادی و امنیت شخصی»، *اطلاعات سیاسی و اقتصادی*، دوره ۶، شماره ۲۵۲، (۱۳۸۷).
- ریستیچ، ماریان، «دادگاه کیفری بین‌المللی برای یوگسلاوی در آستانه پایان»، ترجمه ندا نیازمند، *مرکز حقوق کیفری بین‌المللی ایران*، (۲۰۱۹).
- شجاعیان، خدیجه، «مؤلفه‌های اصل حاکمیت قانون در پرتو تعریف سازمان ملل متحد»، *فصلنامه جستارهای حقوق عمومی*، شماره ۳، (۱۳۹۶).
- عطریان، فرامرز، «اصل امنیت حقوقی و مداخله دولت در عرصه اقتصاد»، *فصلنامه مطالعات حقوق عمومی*، دوره ۴۷، شماره ۲، (۱۳۹۶).
- میلانی، علیرضا، «اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها در بستر تاریخ»، *مجله حقوقی دادگستری*، شماره‌های ۶۲ و ۶۳، (۱۳۸۷).
- آقایی طوق، مسلم، «مفهوم و معیارهای کوچک‌سازی دولت»، *فصلنامه اطلاع‌رسانی حقوق*، شماره ۱۲، (۱۳۸۶).
- ویژه، محمدرضا، «امنیت حقوقی به مثابه شرط تحقق امنیت قضائی»، *فصلنامه راهبرد*، سال بیستم، شماره ۵۸، (۱۳۹۰).

پایان نامه

- بالایی، حمید، الگوی راهبردی حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران در تامین امنیت ملی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه امام صادق (ع)، (۱۳۹۱).

Referencess

Books

- Ambos, K, *Treatise on International Criminal Law: Foundations and General Part*, Vol. 1 (UK: Oxford University Press, 2013).
- Anne-Marie la Rosa & Faiza p. King, *Penalties under the International Criminal Court Statute in Essays on the Rome Statute of the International, Criminal Court*, ed, by Flavio Lattanzi & William, A. Schabas, Vol. 1 (Italy: Sirent Press, 1999).
- Archibugi, D, Pease. A, *Crime & Global Justice* (UK: Cambridge, Polity Press, 2018).
- Bassiouni, MC, *The Statute of the International Criminal Court and Related Instruments, Legislative History* (New York: Transitional Publisher, 1994-2000).
- Cassesse, A, *International Law* (UK: Oxford, OUP, 2003).
- Meron, T, *The Normative Impact on International Law of the International Tribunal for former Yugoslavia, War Crimes in International Law*. y. Dinstein and M, Tobary (eds) (The Hague: Martinus Nijhoff Publishers, 1996).

Articles

- Boed, Roman, “The United Nations International Criminal Tribunal for Rwanda: Its Establishment, Work and Impact on International Perspectives”, *Central European Review Criminal Justice of International Affairs*, No. 17, (2000/2001).
- Corsi. L. J, “An Argument for Strict Legality in International Criminal Law”, *Georgetown Journal of International Law*, No. 49, (2018).

- DA. Baldwin, "The Concept of Security", Published by Cambridge University, RIS Journal, No. 23, (1997).
- M .C. Bassiouni, "The Time Has Come for an International Criminal Court", Transnational Publishers, NICLR, Vol. 1, (2001).
- Aurelien Portuese, Orla Gough, Joseph Tanega, "The Principle of Legal Certainty as a Principle of Economic Efficiency", The European Journal of Law and Economics, (2014). <https://dx.doi.org/10.1007/s10657-014-9435-2>.
- Reisman W . Micheal, "Sovereignty and Human Rights in Contemporary International Law", AJIL, Yel Law School Journal, No. 84, (1990).
- Stamper. G, "Infusing Due Process and the Principle of Legality into Contempt Proceeding before the International Criminal Tribunal for ICTY& ICTR", (2011), 109 Published by University of Michigan, MLR, No. 109, (2011).
- Teitel., R G, "Transitional Jurisprudence: The Role of Law in Political Transformation", (1997), Yale Law Journal, No. 106, (1997).
- Venu Menon, Sudha, "Human Security: Conceptand Practice", ICFAI, Business School, Ahmedabad, No. 24, (2007).

Cases

- Barbara, and Jabra V. Spain, series A-No (14 Dec 1998).
- Prosecutor V. Tadic Case App. Ch (2 Oct 1995).
- Prosecutor V. Tadic Case No. IT-97-T, Appeal Judgment (1997).
- Prosecutor V. Tadic Case No. IT-94-T (15 July 1999).
- Prosecutor V. Jean Paul akayesu, Case No. ICTR-96-4-A. (23 Nov 2001).
- Prosecutor V. Erdemovic Case No. IT-96-22-A (7Oct1997).
- Prosecutor V. Milosevic Case No. IT-02-54-T (10 Nov 2009).
- Prosecutor V. Hadzihasanovic, Case No.IT-01-47-AR72 (16 July 2003).

- Prosecutor V. Tadic, Case No. IT-94-1-A (15 July 1999).
- Prosecutor V. Tadic, Case No. IT-94-1-A-R77 (ICTY.31 Jan 2000).
- Prosecutor V. Delalic No. IT-96-21-T (16 No 1998).
- Prosecutor V. Tadic, Case No. IT-94-1-A-R77. Judgment on Allegation of Contempt Against Prior Council, Milan Vujin, (ICTY.27Feb2001).
- Prosecutor V. Blaskic Case No.IT-95-14-AR (18 July 1997).
- Prosecutror V. Simic, Case No.IT-95-9-PT(27 July 1999).
- Prosecutor V. Krnojelac Case No.IT-97-25-A (17 Sept 2003).
- Prosecutor V. Brdjanin Case No.IT-99-36-T(1 Sep 2004).
- Prosecutor V. Kupreskic et al Case No.IT-95-16-IT (2000).

Documents

- UNDP/Report, Oxford University Press, (1990).
- UNDP/ Report (1993).
- UN Doc. S/1994/674.
- UN Doc A/CONF(1993).
- UN .Doc, IT/282,(2015).
- UN.Doc, IT/282. Rev, 50, (2015).
- CHS/Report, Commission of Human Security, (2003).
- Vienna Convention on the Law of Treaties Signed at Vienna (23 May 1969).
- MICT/16/ Res 2, (2019).

In Persian

Books

- Van Tigerstrom, B, *Human Security and International Law*, Translated by Aredeshir Amirarjomand, Fourth Edition (Tehran: Majd Publication, 2010).
- Falsafi, H, *The Eternal Peace & The Rule of Law*, Second Edition (Tehran: Nashre Noo Press, 2015).
- Fazaeli. M, *The Fairness Due Processing in International Criminal Courts*, Fourth Edition (Tehran: Shahredanesh Publication, 2015).
- Gazi, A, *The Essentials of Constitutional Law* (Tehran: Mizan Publication, 1995).
- Hashemi. M, *Human Rights & Fundamental Rights* (Tehran: Mizan Publication, 2005).
- Katozian, N, *The Basic of Public Law* (Tehran: Dadgostar Publication, 2004).
- Momtaz.J, Ranjbaran, A, *The Humanitarian International Law of Armed Conflicts* (Tehran: Mizan Publication, 2005).
- Stephany, Gaston, Georges Levasseur, Bernar Bulk, *Criminal Public Law (Crime & Offender)*, Translated by Dadban, H, Vol. 1 (Tehran: Allameh Tabatabai University Publication, 1998).
- *United Nation Chart*, Translated by Amer Hashemi (Tehran: Shahe Ketab Press, 2017).
- Vizheh. M, *Theoretical Foundations of the Rght to Enjoy Legal Security* (Tehran: Majd Publication, 2010).

Articles

- Aghaei Towq, M, “The Notion & Criterias of Government Minimalization”, Notification Law Quarterly, No. 12, (2006).

- Bahmani Qajar, M. A, "Basics and Evolution of the Right to Freedom and Personal Security", Political and Economic Information Journal, Vol. 6, No. 252, (1999).
- Ristic, M, "The International Criminal Tribunal for Yugoslavia is on the Verge of Ending", Traslated by Neda Niyazmand, Iranian Center of International Criminal Court, (2019).
- Vizheh. M, "Legal Security As a Condition of Fulfillment of Judicial Security", Rahbord Qqrterly, 20, No. 58, (2011).
- Etrian, F, "The Priciple of Legal Security & State`s Interference in the Economy Area, Quarterly Journal of Public Law Studies, 47, No. 2, (2017).
- Milani. A, "The Priciple of the Lgality of Crimes & Punishments in the Context of History", Justice Law Journal, No. 62-63, (1999).
- Shojaeyan. K, "The Criteria of the Rule of Law in the Light of United Nations Organization`s Definition", Quarterly Journal of Public Law Essays, N0. 3, (2017).
- www.icicl.org/details.asp?id=455.

Thesis

- Balae, H, "The Strategic Model of Constitutional Law of the Islamic Republic of Iran in Providing National Security", MSc Dissertation, Imam Sadegh University, (2012).

استناد به این مقاله: صالحی، وحید، هاشمی، سید محمد و زمانی، سید قاسم، «رویکرد دادگاه‌های کیفری بین‌المللی یوگسلاوی سابق و رواندا به اصل امنیت حقوقی»، پژوهش حقوق عمومی، ۲۵(۸۱)، (۱۴۰۲)، ۴۶-۷.

Doi: 10.22054/QJPL.2021.59834.2599

The Quarterly Journal of Public Law Research is Licensed under a Creative Commons Attribution-Non Commercial 4.0 International License